

16.8.2006

Dnro 388/4/06

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Pasi Pölönen

KÄRÄJÄTUOMARIN KÄYTTÄYTYMINEN

1

KANTELU

Kantelija (OTK) arvosteli 1.2.2006 päivätyssä kirjeessään Helsingin kärjäoikeuden kärjätuomarin menettelyä 26.1.2006 pidetyssä rikosasian pääkäsittelyssä, jossa kantelija toimi vastaajana olleen päämiehensä avustajana. Kantelija kertoi, että kärjätuomari keskeytti hänen kysymyksensä siinä vaiheessa, kun tuli hänen vuoronsa kuulustella päämiestään todistelutarkoituksessa. Kantelukirjoituksen mukaan tultuaan keskeytetyksi kantelija koetti perustella kysymyksensä tarkoitusta, mutta kärjätuomari alkoi huutaa suoraa huutoa ja hakata nyrkillä pöytää. Kantelijan mielestä kyse oli täysin tarpeettomasta ja arvottomasta puolustuksen epäasianmukaisesta keskeyttämisestä. Kantelijan mielestä kärjätuomarin menettely oli selvästi tarkoitettu rajoittamaan puolustuksen puheoikeutta.

Kantelija katsoi kärjätuomarin myös loukanneen häntä syvästi. Kantelun mukaan kärjätuomari huusi, että kantelija on lakimies ja että hänen tulisi vaihtaa ammattia, jos hän ei kykene puolustamaan päämiestään.

- - -

3

RATKAISU

3.1

Oikeusohjeet

Valtion virkamieslain 14 §:n 1 momentin mukaan virkamiehen on suoritettava tehtävänsä asianmukaisesti ja viivytyksettä. Hänen on noudatettava työnjohto- ja valvontamääräyksiä. Säännöksen 2 momentin mukaan virkamiehen on käyttäydyttävä asemansa ja tehtäviensä edellyttämällä tavalla.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997; jäljempänä ROL) 6 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen tehtävänä on valvoa, että asian käsittelyssä noudatetaan selvyyttä ja järjestystä. Säännöksen 2 momentin mukaan tuomioistuimen tulee myös valvoa, että asia tulee asianmukaisesti käsiteltyksi.

Todistajien ja muiden henkilöiden kuulustelusta säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 33 §:ssä ja 65 §:ssä. Lähtökohtaisesti todistajankuulustelun suorittaminen kuuluu asianosaisille ja heidän asiamiehilleen. Sääntelyn mukaan myös tuomioistuimen jäsenillä on mahdollisuus suorittaa kuulustelua ja esittää kysymyksiä. Luvun 33 §:n 5 momentissa on säädetty muun muassa siitä, että tuomioistuimen tulee evätä ilmeisesti asiaan kuulumattomat taikka eksyttävät tai muuten sopimattomat kysymykset. Prosessinjohtotehtävässään tuomioistuimen puheenjohtajalla on muun muassa oikeus tarvittaessa keskeyttää asianosaisen tai todistelutarkoituksessa kuultavan henkilön esitys tai heitä kuulustelevan henkilön kysely.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleen mukaan jokaisella on oikeus oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Perustuslain 21 §:ssä on vastaavasti turvattu oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuus.

3.2

Käräjäoikeuden nauhoitteelta ilmenevä keskustelu oikeusasiamiehen kansliassa litteroituna (pääkäsittelyn nauhoite 5 min 55 sek – 7 min 38 sek; puheenjohtajan ja kantelijan päämiehenä olleen jutun vastaajan avustajana toimineen kantelijan keskustelusta syyttäjän kuulusteluvuoron jälkeen)

Käräjätuomari: *" Onko avustajalla (kantelijalla) kysyttävää?*

Avustaja: *Puheenjohtaja ihan tosta mihin syyttäjä lopetti... vaikka syyttäjä luki sieltä tutkinnasta kenellä oli todellinen määräys ja päätäntävalta näin päin pois, niin oletteko Te tässä nyt tarkoittanut sitä muodollista yhtiön kaupparekisterin perusteella merkittyä*

Käräjätuomari: *Nyt avustaja, minä olen kirjannut tänne että syyttäjä kysyy näin että kenellä oli todellinen päätäntävalta ja viittas tähän ja ja ja tuota kuka vastasi tästä yhtiön toiminnasta ja otti tähän nämä sivut ja pitääkö se paikkansa ja siihen siihen niin tuota hän sanoi, että kyllä, näin olen sen tähän kirjannut, me emme ala nyt väöntämään sitä miksikään muuksi... että hän on nyt vastannut... sanonut tässä näin...*

Avustaja: *Just joo, elikkä puolustus ei saa esittää tätä kysymystä.*

Käräjätuomari: *Saa esittää kysymyksiä, mutta, mutta mutta tuota, ei ei niitä kysymyksiä jotka on jo täällä kysyty ja joihin on vastannut..*

Avustaja: *Aivan...*

Käräjätuomari: *Emme me käy kahteen kertaan tätä prosessia Helsingin käräjäoikeudessa....*

Avustaja: *Aivan... ei todellakaan, mutta minä vaan sitä että mitä hän tarkoitti sillä vastauksella...*

Avustaja: *Minä en sitä ymmärtänyt, niin sen takia olisin vain...*

Käräjätuomari: *Te ette tätä ymmärtänyt mitä hän tarkoittaa vai...*

Avustaja: *En ymmärtänyt...*

Käräjätuomari: *... mutta tuomioistuimessa ymmärsi ja sen takia sitä ei kysytä enää toiseen kertaan...*

Käräjätuomari: *Se on huonoa [sanasta ei saa selvää jyskähtävän äänen vuoksi] mä en hyväksy tässä tuomioistuimessa tämäläisistä prosessaamista.*

Avustaja: *Minä vaan halusin itselleni selvityksen.*

Käräjätuomari: *Joo - o, mutta Teidän täytyy Te olette juristin tutkinnon suorittanut mies. Hyvänen aika jos Te ette tämmöistä asiaa ymmärrä niin sitten täytyy siirtyä toisiin tehtäviin...*

Avustaja: *Ei kai meidän nyt kannata tästä nyt hiiltyä?*

Käräjätuomari: *No mä en... täytyy asian mukaisesti hoitaa...*

Avustaja: *Puolin ja toisin... puolin ja toisin.*

Käräjätuomari: *No niin nyt siirtykää sellaisiin kysymyksiin joita ei ole vielä esitetty.*

Avustaja: *Joo, elikkä kun Te [vastaaja] puhuitte siitä..."*

3.3

Selvitysten sisältö

Käräjätuomari kiisti selvityksessään huutaneensa, hakanneensa nyrkillä pöytää, halventaneensa kantelijaa tai rajoittaneensa kantelijan puheoikeutta.

Käräjätuomari katsoo kysymyksen kulminoituvan siihen, onko lainoppineen avustajan asianmukaista esittää sama kysymys välittömästi uudelleen sen jälkeen, kun syyttäjä on oman kysymyksensä esittänyt ja todistaja on siihen seikkaperäisesti vastannut. Käräjätuomari piti erityisesti huomattavana, että avustaja ei esittänyt täydentävää tai asiaa selventävää kysymystä vaan toisti syyttäjän kysymyksen.

Käräjätuomarin mielestä saman kysymyksen toistaminen ei ollut oikeusoppineelta avustajalta asianmukaista, koska todistaja saattaa helposti tulkita uuden kysymyksen pyrkimykseksi siihen, että todistaja uudestaan

vastatessaan muuttaisi kertomustaan. Käräjätuomari koki avustajan menettelyn tällaiseksi.

Käräjätuomari kertoi arvioineensa avustajan pyrkivän eksyttämään todistajaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 33 §:n vastaisella tavalla. Tästä syystä hän kertoi kopauttaneensa kämmenellään pöytää (istuntosalissa ei ollut puheenjohtajan nuijaa). Kuten nauhoituksesta ilmenee, käräjätuomari huomautti avustajalle, ettei hän voi esittää uudestaan samaa kysymystä, jonka syyttäjä on juuri kysynyt ja johon todistaja on seikkaperäisesti vastannut. Käräjätuomari totesi vielä, että oikeus ei käy samaa prosessia kahteen kertaan. Kun avustaja sanoi, ettei hän ollut ymmärtänyt, mitä todistaja oli kertonut, tarjoutui käräjätuomari muistiinpanojensa pohjalta lukemaan, mitä todistaja oli vastannut. Tämän avustaja käräjätuomarin mukaan kuitenkin torjui. Lopuksi käräjätuomari kysyi, onko vielä sellaisia kysymyksiä todistajalle, joita ei ole esitetty; avustajalla ei ollut enää kysyttävää.

Käräjätuomari arveli selvityksessään, että avustaja kohdistaa pettymyksensä pääasian häviämisestä ja oikeudessa esittämiä väitteiden hylkäämisestä tuomioistuimeen ja sen puheenjohtajaan. Käräjätuomari totesi vielä, ettei hänen tyyliinsä ja tapoihinsa kuulu nöyryyttä tai pilkkaa asianosaisia tai heidän avustajiaan, vaan johtaa puhetta sillä asianmukaisuudella, jota oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin läpivieminen edellyttää.

Helsingin käräjäoikeuden **laamanni** katsoi lausunnossaan, että oikeudenkäynnin johtamisen tulee olla asianmukaista ja kuitenkin tilanteen edellyttämällä tavalla myös määrätietoista ja tarvittavan tiukkaa. Lähtökohtana on tasapuolinen ja oikeudenmukainen prosessinjohto. Tuomarin tulee sanavalinnoissaan ja käyttäytymisessään kohdella kaikkia asiallisesti ja maltillisesti. Prosessinjohtoon tulee olla selkeää ja tuomarin tulee puuttua esimerkiksi epäasialliseen todistajan kuulusteluun.

Puheena olevassa asiassa voidaan laamannin näkemyksen mukaan päätellä, että käräjätuomarin ja kantelijan vuoropuhelu on ollut ajoittain sekavaa ja sisältänyt osaksi tunnepurkauksen tyyppisiä ilmaisuja. Ainakin siltä osin kuin puheenjohtaja on viitannut kantelijan tutkintoon ja toisiin tehtäviin siirtymiseen, ovat sanavalinnat laamannin näkemyksen mukaan olleet epäasialliset.

Vastineessaan **kantelija** toi esille, ettei keskustelu ole ollut sekavaa eikä hän ole menettänyt malttiaan, vaan vain käräjätuomari. Kantelijan mielestä oikeudenkäymiskaaren prosessinjohtosäännöksillä ei ole mitään tekemistä sen suhteen, että käräjätuomari hakkasi kädellä/nyrkillä pöytää, huusi hänelle ja tietoisesti halvensi häntä. Kantelijan mielestä hän ei omalla käyttäytymisellään antanut mitään aihetta käräjätuomarin purkaukseen. Kantelija piti laamannin tulkintaa lievästi ilmaistuna ja piti selvänä, että jos kantelija olisi itse käyttäytynyt vastaavalla tavalla, olisi hän varmuudella saanut esiintymiskiellon. Kantelija arvosteli vielä käräjätuomarin selvityksessään esittämää arvelua siitä, että kantelija purkaisi pettymystään tuomioistuimen puheenjohtajaan. Kantelija katsoi

lausuman olevan häntä halventava ja kuvaavan puheenjohtajan välinpitämätöntä asennetta asian selvittämisessä.

3.4

Käräjätuomarin menettelyn arviointi

3.4.1

Käyttäytyminen

Tuomarin virka on erityistä luottamusta ja arvostusta vaativa tehtävä ja edellyttää sen vuoksi korostetun asiallista käyttäytymistä, myös mahdollista ärtymystä tai stressiä herättävissä tilanteissa. Tuomarin tulisi toteuttaessaan prosessinjohtoa pyrkiä siihen, että asianosaiset myös kokevat prosessinjohtoon oikeudenmukaiseksi ja puolueettomaksi.

Tuomarille asetettavat käyttäytymisvaatimukset perustuvat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja etenkin jutun asianosaisten kokeman oikeudenmukaisuuden toteuttamiseen ja turvaamiseen. Tätä kautta perustuslain 21 §:n takaaman oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisella on vaikutusta valtion virkamieslain mukaiseen tuomarin käyttäytymisveloitteen sisältöön. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuminen edellyttää nähdäkseni, että tuomarin käytöksen on oltava asianmukaista myös asianosaisten avustajia kohtaan tuomioistuimen istunnossa. Tuomarin käytösveloitteet ulottuvat siis jutun asianosaispiiriä laajemmalle.

Käsillä olevassa asiassa käräjätuomarin lausuma avustajan ammattitaidosta ja toisiin tehtäviin siirtymisestä on esitetty avustajan päämiehen kuulustelun yhteydessä ja se on siis tullut myös hänen tietoonsa. Lausuman sisältö ja keskustelusta tältä kohdin kuuluva puheenjohtajan kiihtynyt äänensävy eivät ole omiaan antamaan hyvää kuvaa asiaa käsittelevän tuomarin suhtautumisesta asianosaisten avustajan menettelyyn. Kantelijan kannalta käräjätuomarin sanavalintoja voidaan pitää loukkaavana. Asianosainen voi puolestaan mieltää suhtautumisen koskevan myös häntä itseään tai hänen asiaansa. Asiaa tältä kannalta tarkasteltaessa ratkaisevaa eivät ole tuomarin subjektiiviset käsitykset tai tarkoitusperät vaan se, millaiselta tuomarin menettely näyttää ulospäin.

Ulkoapäin tarkastellen käräjätuomarin käyttäytyminen näyttää selvästi varsin epäasianmukaisena. Sikäli kuin hänen tarkoituksensa on ollut esittää prosessinjohtollinen näkemys kantelijan suorittaman vastakuulustelukysymyksen tarpeellisuudesta, olisi hän voinut esittää sen tavalla, joka ei olisi ollut loukkaava eikä oikeudenmukaisen käsittelyn kokemusta vaarantava. Katson käräjätuomarin menetelleen valtion virkamieslain 14 §:n ja perustuslain 21 §:n vastaisesti.

3.4.2

Prosessinjohtollinen arviointi

Saamassani selvityksessä käräjätuomari kertoi tulkinneensa avustajana toimineen kantelijan menettelyn – syyttäjän kysymyksen toistamisen – todistajan

eksyttämisenä. Kärjäjätuomarin näkemyksen mukaan saman kysymyksen toistaminen ei ole asianmukaista, koska "*todistaja saattaa helposti tulkita uuden kysymyksen pyrkimykseksi siihen, että todistaja uudestaan vastatessaan muuttaisi kertomustaan.*"

Pidän siteerattua näkemystä esitetystä muodossaan arvostelulle alttiina. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 33 §:ssä säänneltyä niin sanotun vuorokuulustelun yksi peruselementti on se, että todistajaa tai muuta kuulusteltavaa henkilöä voidaan kuulla eri tavoin pääkuulustelussa ja vastakuulustelussa. Tarkoituksena on, että kuulusteltava kertoo tapahtumista ensin vapaasti omin sanoin. Tätä kertomusta voidaan täydentää lähtökohtaisesti avoimin kysymyksin (yleensä todistajan nimenneen tahon suorittamassa) pääkuulustelussa. Vastakuulustelijan näkökulma saman henkilön kuulusteluun voi olla hyvin erilainen. Vastakuulustelun yhtenä keskeisenä tarkoituksena on koetella sitä, missä määrin kuulusteltavan pääkuulustelussa kertoma vastaa todellista tapahtumien kulkua. Tässä tarkoituksessa vastakuulustelija voi käyttää myös niin sanottuja johdattelevia kysymyksiä (oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 33 §:n 5 momentti) tai muuten sellaisia kysymyksiä, joilla pyritään horjuttamaan tai kyseenalaistamaan pääkuulustelussa kerrotun luotettavuutta. Vastakuulustelijalla voi siten olla nimenomaisena ja lähtökohtaisesti hyväksyttävänä tarkoituksena saada kuulusteltava muuttamaan pääkuulustelussa antamaansa kertomusta.

Prosessinjohdolliset ratkaisut on tehtävä välittömästi kuulustelutilanteessa. Jälkikäteen kirjallisessa menettelyssä tai edes pääkäsittelyn äänitteen kuuntelemisen kautta minulla ei ole mahdollisuuksia kattavasti arvioida pääkäsittelyn koko vuorovaikutustilannetta eikä sitä, millainen asiassa esillä olleiden oikeustositseikkojen selvitetty tila oli kantelunalaiseen päämiehen vastakuulusteluun siirryttäessä. Pääkäsittelyn taltiolla kuitenkin ilmenee, että kantelija on saanut jatkaa päämiehensä kuulustelua yllä kuvatun sananvaihdon jälkeen, ja kantelija onkin ottanut esille asiassa keskeiseen seikkaan – osakeyhtiön tosiasialliseen määräys- ja päätäntävaltaan – liittyviä täydentäviä tai selventäviä kysymyksiä. Tämän jälkeen virallinen syyttäjä on vielä jatkanut vastaajan kuulustelua, ja myös tuomioistuimen puheenjohtaja on esittänyt täydentäviä kysymyksiä.

Näistä syistä minulla ei ole riittäviä perusteita arvostella kärjäjätuomarin prosessinjohtoa aineellisessa suhteessa. Saatan kuitenkin kärjäjätuomarin selvityksessään esittämänsä näkemystä koskevat yllä mainitut yleisen tason huomioni hänen tietoonsa.

4

TOIMENPITEET

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n 1 momentin nojalla annan kärjäjätuomarille huomautuksen vastaisen varalle edellä kohdassa 3.4.1 selostetusta valtion virkamieslain ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vastaisesta käyttäytymisestä ja saatan edellä kohdassa 3.4.2 esittämäni

käsityksen hänen tietoonsa. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.